

הלכות בית הכנסת

מפתח ההלכות

קנ. בנין בית הכנסת ושיהיה גבוה.
קנא. דיני קדושת בית הכנסת.
קנב. שלא לסתור בית הכנסת.
קנג. דיני בנין בית הכנסת.
קנד. דיני תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת.
קנה. לילך מבית הכנסת לבית המדרש.
קנו. סדר משא ומתן.

רלא. שכל כוונותיו יהיו לשם שמים.

הלכות בית הכנסת

קנ. בנין בית הכנסת ושיהיה גבוה (ובו ה' סעיפים)

א. כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ולקנות להם תורה, נביאים וכתובים.

הגה:

ועיין לעיל סימן נ"ה סעיף כ"ב, אם כופין זה את זה לשכור להם מנון.

ב. אין בונים בית הכנסת אלא בגובהה של עיר. ומגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמתמשים בהם, לאפוקי בירניות ומגדלים שאין משתמשים בהם. וגג שהוא משופע ואינו ראוי לתשיש - משערין עד המקום שהוא ראוי לתשיש, דהיינו שאם יש עליה תחת הגג לא תהא גבוה יותר מבית הכנסת.

הגה:

ובשעת הדחק - או שיש אימת מלכות שאינן רשאים לבנות בית הכנסת כדינו - מותר להתפלל בבית אף על פי שדרין בעליה על גביו, ובלבד שינהגו בעליה שעליו בנקיזות, כמו שיתבאר סוף סימן קנ"א.

ג. מי שהגביה ביתו יותר מבית הכנסת, יש אומרים שכופין אותו להשפילו.

הגה:

ואם עשה בנין גבוה יותר בקרן אחד מבית הכנסת - סגי בכך.

ד. הבונה כנגד חלון בית הכנסת - אין מספיק לו בהרחקת ארבע אמות, לפי שהוא צריך אור גדול.

ה. אין פותחין פתח בית הכנסת אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר, שאם מתפללין למערב יפתחוהו למזרח, כדי שישתחוו מן הפתח נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו.

הגה:

ועושין בימה באמצע בית הכנסת, שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמענו כולם. וכשמתפלל השליח ציבור - פניו כלפי הקודש. וסדר הישיבה כך הוא: הזקנים יושבים פניהם כלפי העם, ושאר העם כולם יושבים שורות שורות, פניהם כלפי הקודש ופני הזקנים.

באורים

ב. לאפוקי- להוציא. בירניות - בניני נוי.

ג. הגה: סגי בכך - די בכך.

קן. הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

א. ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ⁽¹⁾ (שמות כה.ח.)
מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל (במדבר כד.ה.)
ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך (תהילים כו.ח.)
אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיק סלה ⁽²⁾ (תהילים סא.ה.)
וישבו בה (בארצנו) ויבנו לך בה **מקדש לשמך** לאמר: אם תבוא עלינו רעה, חרב,
שפוט (פורענות), ודבר, ורעב - נעמדה לפני הבית הזה ולפניך כי שמך בבית הזה ונזעק
אליך מצרתנו ותשמע ותושיע ⁽³⁾ (דברי הימים ב.כח.ט.)
ב. בראש המיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר. (משלי א. כא.) ⁽⁴⁾
לרומם את בית אלהינו ⁽⁵⁾ (עזרא ט.ט.)
ה. והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה (במדבר ג. לח.) ⁽⁶⁾
ודניאל ... על לביתה וכיון פתיחן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתה ביומא
הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה
(ודניאל ... בא לביתו וחלונות פתוחים לו בעליתו, נגד ירושלם, ופעמים שלוש ביום הוא כורע
על ברכיו, ומתפלל ומודה לפני אלהיו, כל עומת שהיה עושה מלפני זה) ⁽⁷⁾ (דניאל ו.יא.)
ושבו אליך בכל לבם ובכל נפשם ... **והתפללו דרך ארצם** אשר נתתה לאבותם
והעיר אשר בחרת ולבית אשר בניתי לשמך (דברי הימים ב.ו. לח.) ⁽⁸⁾

פרשנות על התנ"ך

א. 1. "ועשו לי מקדש" - ועשו לשמי בית קדושה (רש"י)
2. זכני בעולם הזה ובעולם הבא (רש"י)
3. תפילת המלך הצדיק יהושפט - שנאמרה בעת מלחמה - מתאימה לכל עת כי
על כל בית כנסת נאמר: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל יא.טז.)
ב. 4. בראש מקום שנשמע שם המיית בני אדם (מצודת דוד)
5. אין בונין אותם (בתי כנסת) אלא בגובה של עיר ('טור' על הסימן)
ה. 6. אין פותחין פתחי בתי כנסת אלא למזרח.
(תוספתא מסכת מגילה פרק ג. כב. כג.)
7. אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות (כפי שעשה דניאל) (מסכת ברכות לא.א.
לד.ב.)
8. כי בהיותם בארץ הגויים תהיה הכונה שתעבור התפילה דרך ארצם והעיר
והבית. ('מצודת דוד').
העומדים ומתפללין בחוצה לארץ הופכין את פניהן כלפי ארץ ישראל. ומה טעם?
"והתפללו אליך דרך ארצם" ... בארץ ישראל - הופכין את פניהן כלפי ירושלים
... ומה טעם? "והתפללו אליך דרך העיר אשר בחרת בה" ... בירושלים - הופכין
פניהן כלפי הר הבית ... "והבית אשר בניתי לשמך" ... בהר הבית - הופכין
פניהן כלפי בית קדשי הקדשים ... ומה טעם? "והתפללו אל המקום הזה" ...
נמצאו כל ישראל מתפללין אל מקום אחד. (מסכת ברכות ירושלמי ד.ה.)

קן. הלכות בית הכנסת מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- ב. שבת יא.א. רש"י בקטע "קשקושי"
- ד. בבא בתרא: בבלי ז.א. תוספות בקטע "אמר ליה". כב. א. (משנה) כב.ב. ירושלמי ב.ד.
- ה. ברכות ו.ב. רש"י בקטע "אחורי בית הכנסת". עירובין יח.ב. תוספות בקטע "ולא אחורי בית הכנסת".

רמב"ם - הלכות

- א. תפילה יא. א.
- ב. תפילה יא.ב.
- ד. ספר קנין, הלכות שכנים ט.ט.
- ה. תפילה יא:ב.ג.ד.

הלכות בית הכנסת

קנא. דיני קדושת בית הכנסת (ובו י"ב סעיפים)

א. בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש, כגון: שחוק והיתול ושיחה בטלה. ואין אוכלים ושותים בהם, ולא מתקשטין בהם, ולא מטיילין בהם, ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ותלמידי חכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהם מדוחק.

הגדה:

יש אומרים דבבית המדרש אפילו שלא מדוחק שרי .

ואין מחשבין בהם חשבונות אלא אם כן הם של מצוה, כגון: קופה של צדקה ופדיון שבויים. ואין מספידין בהם אלא אם כן יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו. ואם צריך ליכנס בהם לצרכו, כגון לקרות לאדם-יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו. ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות- יאמר לאחד מהתינוקות: 'קרא לי פסוק שאתה קורא בו' או ישא מעט ואחר כך יצא, שהשיבה בהם מצוה, שנאמר: "אשרי יושבי ביתך" (תהילים פד. ה.).

הגדה:

ושיעור הישיבה, כדי הלוך שני פתחים, לדעת היש מפרשים בסימן צ. סעיף כ.

ב. יש אומרים: שמה ששנינו בקדושת בתי מדרשות, רצה לומר של רבים דומיא דבית הכנסת, אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו אין לו קדושה כל כך.

ג. אין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת עראי, אבל בבית המדרש מותר.

ד. לצורך בית הכנסת מותר לאכול ולישון בתוכו. ומטעם זה ישינים בליל יום הכפורים בבית הכנסת. ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצים לעבר השנה בבית הכנסת - מותר לאכול שם.

ה. היו לבית הכנסת שני פתחים - לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו. ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת - מותר. וכן אם לא נכנס בו תחלה כדי לקצר דרכו- מותר לעשותו דרך. וכשנכנס בו להתפלל- מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר.

באורים

א. הנה: שרי - מותר.

ב. ששנינו- שלמדנו. דומיא- דומה.

קנא. הלכות בית הכנסת

ז. מותר ליכנס בבית הכנסת במקלו ובתרמילו ובאפונדתו. ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך או בראש מגולה.

ז. יכול לרוק בו, ובלבד שישפשפנו ברגליו או שיהיה שם גמי שאם ירוק לתוכו לא יהא נראה.

ח. טיט שעל רגליו- ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל. וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך.

ט. נוהגים בהם כבוד, לכבדן ולרבען. ונוהגין להדליק בהם נרות לכבדן.

י. אפילו לאחר שחרבו, עדיין הן בקדושתן. וכשם שנוהגין בהם כבוד בישובן, כך נוהגים בחרבנם, חוץ מכבוד ורבוץ. ואם עלו בהם עשבים, תולשים אותם ומניחים אותם במקומן משום עגמת נפש, כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם.

יא. אם בשעת בנין בית הכנסת התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחורבנו. אבל ביישובו, לא מהני תנאי. ואפילו בחורבנו - לתשמיש מגונה, כגון: זריעה וחשבונות של רבים, לא מהני תנאה. במה דברים אמורים? בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבארץ ישראל - לא מהני שום תנאי.

יב. יש ליזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם. ושאר תשמישים- יש להסתפק אם מותר להשתמש שם.

הגה:

וכל זה דוקא בבית הכנסת קבוע שנבנה מתחלה לכך. אבל בית שיחודו, לאחר שנבנה, לבית הכנסת מותר לשכב עליו.

באורים

ז. אפונדה - חגורה רחבה שיש בה כיס לחפצי ערך, או ארנק לכסף.

ט. לכבדן - לנקות. לרבען - החזת מים.

יא. לא מהני תנאי, תנאה - לא מועיל התנאי.

קנא.הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

- א.ואהי להם למקדש מעט⁽¹⁾ (יחזקאל יא.טז.)
ג.ד.אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה⁽²⁾ (תהילים פד. ה.)
ה. ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים, הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב⁽³⁾ (יחזקאל מו.ט.)
ו.ח.המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא⁽⁴⁾ (שמות ג.ה.)
י. לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבתי (עזרא ט.ט.)

פרשנות על התנ"ך

- 1.נתתי להם בתי כנסת שהינם שניים לבית מקדשי (התרגום הארמי)
בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל (מגילה כט.א.)
המקומות המקודשים בגלות, והם בתי כנסיות ובתי מדרשות (ספורנו על ויקרא כו.ב.)
2. אשרי מי שיגיע עוד לישב בביתך ועוד יהללוך בתוכו. (רש"י)
3. הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לעשותו קפנדריא (מעבר חציה) (מסכת מגילה כט.א.)
4. דבר ה' אל משה רבנו במעמד גילוי שכינה בסנה.

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.מגילה: בבלי כח.א.ב. רש"י ותוספות בקטע " אין אוכלין" ירושלמי ג.ג. פסחים קא.א. תוספות בקטע "דאכלו ושתו" יומא יא.א.
ב. מגילה: כז. ב. (משנה) ירושלמי ג. ב. (משנה)
ג. מגילה: בבלי כח.ב. ירושלמי ג.ג.
ד.ירושלמי פסחים א.א.
ה.ו.ז. ברכות: בבלי סב.ב. סג.א. ירושלמי ג.ה. מגילה: בבלי כח.א. (משנה) כט. א.
ירושלמי ג.ג. (משנה וגמרא) מדות ג.ד. (משנה)
ט. מגילה כח. ב.
י. מגילה: בבלי כח.א. (משנה) ירושלמי ג.ג. (משנה) כט.א.
יא. מגילה כו.ב. כח. ב. תוספות בקטע "בתי כנסיות" בבא בתרא ג. ב. תוספות בקטע "ועיילה"
פסחים קא.א. תוספות בקטע "דאכלו ושתו"
יב. שבת יא.א.

רמב"ם - הלכות

- א. תפילה יא: ו.ז. שבת כט.ח.
ד. תפילה יא. ו.
ה.ו.ז. תפילה יא: ח. ט. י.
ט. תפילה יא.ה.
י. תפילה יא. יא.

הלכות בית הכנסת

קנב. שלא לסתור שום בית הכנסת
(ובו סעיף אחד).

א. אין סותרים בית הכנסת כדי לבנות בית הכנסת אחר, שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר, אלא בונים האחר תחלה ואחר כך סותרים הישן.

הגדה:

ואפילו לא רצו לסתור רק מחיצה אחד להרחיבו - נמי דינא הכי.

והני מילי - שהיה הראשון חזק, אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כותליו ליפול, סותרים אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה, שמא תדחק השעה וישאר חרב.

הגדה:

ואסור ליקח אבנים מבית הכנסת ישנה כדי לבנות חדשה. ואסור לסתור דבר מבית הכנסת אם כן עושה על מנת לבנות.

באורים

הנה: נמי דינא הכי - גם אז הדין כך.

והני מילי - ודבר זה, הלכה זו.

קנב. הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש לה' אלהיכם וקומו ובנו את מקדש ה' האלהים.
(דברי הימים א.כב.יט.)

פרשנות על התנ"ך

דוד המלך מזרז את עם ישראל לבנות בית מקדש.

תלמוד - בבלי וירושלמי

מגילה: בבלי כו. ב. ירושלמי ג.א. בבא בתרא ג.ב.

רמב"ם - הלכות תפילה

יא:יב.ג.

הלכות בית הכנסת

קנג. דיני בנין בית הכנסת (ובו כ"ב סעיפים)

א. מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש, אבל לא מבית המדרש בית הכנסת.

ב. בני העיר שמכרו בית הכנסת יכולים ליקח בדמיו תיבה, דהיינו היכל שמניחין בו ספר תורה או לוח שמעמידין עליו ספר תורה. מכרו תיבה - יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ספר תורה. מכרו מטפחת - לוקחין בדמיה ספרים, דהיינו שכתוב כל חומש לבדו, וכן נביאים וכתובים. מכרו ספרים - לוקחין בדמיהן ספר תורה. אבל איפכא - להורידן מקדושתן - אסור. ואפילו אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה, אין יכולין לשנות המותר לקדושה קלה.

ג. ספר תורה שנמצא בו טעות, דינו כחומשין. הגה: ועיין לעיל סימן קמ"ג סעיף ד.

ד. אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה - יש אוסרים ויש מתירים.

ה. אם גבו מעות לבנות בית הכנסת או בית המדרש או לקנות תיבה או מטפחת או ספר תורה, ורצו לשנותן מלצורך מה שגבו אותם - אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה. אבל אם עשו בהם הדבר שגבו אותם בשבילו - משנין המותר לכל מה שירצו. ואם כשגבו המעות התנו לעשות חפצם ממותר הדמים - אפילו קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים - מותר להוריד המותר. אבל אם לא התנו כשגבו, אלא כשמכרו התנו - אסור להורידם.

הגה:

ואם קנו בדמים אלו שגבו עצים ואבנים - חלה קדושת הדמים על העצים והאבנים, ואסור לשנותן רק לקדושה חמורה. ואם הביאו עצים ואבנים לצורך בנין בית הכנסת - אם באו ליד גבאי אסור לשנותן רק לקדושה חמורה. וקודם שבאו ליד גבאי, מותר לשנותן. אבל מכל מקום לא יוכל לחזור בו.

ו. מוכרים בית הכנסת וכן שאר דברים שבקדושה, ואפילו ספר תורה להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו.

באורים

ג. ליקח בדמיו - לקנות. איפכא - להיפך.

הרחבה והעמקה

מעלין בקודש ולא מורידין

ויקם משה את המשכן (שמות מ.יח.) - במסופר על הקמת המשכן (בפרק מ. בספר שמות) נאמר רק "ויקם" ואין שמוש במלה 'הורד'. "שבתחילה פורס היריעות ולא הורידן בהקמת העמודים והאדנים, אלא אחז את היריעות בידו עד שהקים כולן" (מסכת מנחות צמ.א. רש"י בקמ"ע "ויקם משה"). מקורות: ברכות כה.א. שבועות ירושלמי א: ב.ה. בכורים ירושלמי ג.ג. שבת כא. ב. יומא: בבלי יב.ב. כ.ב. ע.ג.א. ירושלמי ג.ח. מגילה: בבלי ט.ב. כא.ב. ירושלמי ד.יב. הוריות יב.ב. מנחות לט.א. צמ.א. תמיד לא.ב.

קנג. דיני בנין בית הכנסת

ז. והא דבית הכנסת נמכר - הני מילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים, שלא נעשית אלא לבני הכפר לבדם. הגה: ואפילו בנו אותה משל אחרים. ולכן יכולים למכרו. ומכל מקום המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאים להורידן מקדושתן. והיינו כשמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם. והוא הדין אם מכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר. אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר - רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו. ואם קבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשה אפילו יחיד - מה שעשה עשוי.

הגה:

וכל ששבעה טובי העיר מוכרים בפרסום מקרי במעמד אנשי העיר, ואינן צריכים לומר הן או לאו.

אבל של כרכים, שבאים שם ממקומות אחרים, אפילו בנו אותו משלהם - אינו נמכר, אלא אם כן תלו אותו בדעת היחיד, שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הציבור. והוא הדין לכל דברי קדושה שנזכרו כאן, דכולהו גרירי בתר בית הכנסת.

הגה:

יחיד שבנה בית הכנסת ונתנה לקהל - דינה כבית הכנסת של קהל. אבל אם שייר לעצמו בה שום כח - אין לה מכר כי אם על פי הקהל ועל פיו או יורשיו. וכל זה לא מיירי אלא כשיש להם בית הכנסת אחרת, אבל אם אין להם רק בית הכנסת אחת - אסור למכרו, דהא אפילו לסתרו אסור עד שיבנו אחרת. כל דבר שבקדושה שנמכר ופותר לשנותו - נמכר בלא הכרזה ואין בו אונאה, אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה, צריך הכרזה.

ח. בנו בית סתם, והקדישוהו אחר כך לבית הכנסת - דינו כבית הכנסת, אבל אינו קדוש עד שיתפללו בו. אפילו אם בנאוהו לשם בית הכנסת וכיון שהתפללו בו - אפילו אורחים לפי שעה, כיון שהיה מיוחד לתפלה - קדוש. ואם לפי שעה הקדישו - הכל כפי מה שאמרו.

באורים

ז. והא, והני מילי - ודבר זה, הלכה זו. פרנסיהם, שבעה טובי העיר - מועצת העיר. דכולהו גרירי בתר בית הכנסת - כולם נגזרים אחר בית הכנסת, דינם שוה. מיירי - שייר, עוסק. בורסקי - מקום לעיבוד עורות.

קנג. דיני בנין בית הכנסת

ט. כשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכרו ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה, חוץ ממרחץ ובורסקי ובית טבילה ובית הכסא. ואם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר - יעשה הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים.

י. יש אומרים דיחיד בשלו - אפילו ספר תורה מותר למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה, כל שלא הקדישו לקרות ברבים. ויש מי שאוסר, אלא אם כן ללמוד תורה או לישא אשה.

יא. בית הכנסת או לבנים ועצים מבית הכנסת ישן שסתרו- יכולים ליתן במתנה, דאי לאו דהוה להו הנאה מיניה לא הוי יהבי ליה, הדר הוי ליה כמכר. וכן יכולים להחליפן באחרים והם יוצאים לחולין. אבל אסור למשכנן או להשכירן או להשאילן, אפילו על ידי שבעה טובי העיר, שעדיין נשארים בקדושתן, שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו.

הגה:

ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן, אבל מותר להשאיל אפילו ספר תורה לקרות בה, אפילו משל רבים ליחיד.

יב. מי שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בית הכנסת כי אם הוא זרעו, אינו יכול למכור זכותו לאחר.

יג. גבו מעות לבנין בית הכנסת ובא להם דבר מצוה - מוציאין בה המעות. קנו אבנים וקורות - לא ימכרום לדבר מצוה, אלא לפדיון שבויים. אף על פי שהביאו האבנים וגררום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין בית הכנסת - מוכרים הכל לפדיון שבויים בלבד. אבל אם בנו וגמרו - לא ימכרו בית הכנסת אלא יגבו לפדיון מן הציבור.

באורים

ז. בורסקי- מקום לעיבוד עורות.

יא. דאי לאו דהוה להו הנאה מיניה לא הוי יהבי ליה, הדר הוי ליה כמכר- שאם לא היתה להם הנאה ממנו לא היו נותנים להם, לאחר מכן הפכה המתנה להיות כמכר. אדעתא דהכי לא נדרי - לשם כך לא נדרתי.

קנג. דיני בנין בית הכנסת

ז. ראובן שאמר: 'קרקע זו אני נותן לבנות עליה בית הכנסת' ולא רצו הגוים להניחם לבנות בית הכנסת, והקהל אומרים לבנות עליו בית לתלמוד תורה וראובן אומר: 'אדעתא דהכי לא נדרי' - לא מצי ראובן הדר ביה. ואם ראובן לא היה דר שם - היו יכולים לשנותה. ואם הוא מבני אותה העיר-אינם רשאים לשנותו אם הוא עומד וצווח - אלא אם כן יש שם חבר עיר - דכל מאן דאתי אדעתא דידיה אתי.

הגה:

ושבעה טובי העיר דינם כחבר עיר.

טו. אין אדם יכול לאסור חלקו מבית הכנסת ולא מהספרים, ואם אסר - אינו כלום.

טז. מי שהשאל ביתו לבית הכנסת ויש לו מריבה עם אחד מהקהל, אינו יכול לאסרה אלא אם כן יאסרנה לכל הקהל כאחד.

הגה:

ודוקא שהשאל תחלה סתם, אבל אם התנה מתחלה שכל זמן שירצה למחות יהא בידו למחות, או שלא השאיל להם בפירוש אלא הניחם ליכנס לביתו, הרשות בידו למחות במי שירצה.

יז. מי שהיה בביתו בית הכנסת ימים רבים, אין הציבור רשאים לשנותו בבית אחר.

יח. יש מי שאומר: שכלי הקדש של כסף שנהגו להביא תמיד לבית הכנסת בחגים - אין יכולים להוציא לחולין ולמכרם, והקהל יכולים לתפושם שישארו בחזקת הקדש אחר מיתת המקדיש.

יט. יש מי שאומר: שאם נמצא אחר מיתת אדם כתב כתוב שהקדיש כלים, ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל- אפילו הכי הוי הקדש.

באורים

ז. אדעתא דהכי לא נדרי - לשם כך לא נדרתי.

לא מצי ראובן הדר ביה - לא יכול ראובן לחזור בו.

דכל מאן דאתי אדעתא דידיה אתי - כל מה שבא, על דעתו בא.

ט. אפילו הכי הוי - גם כך הינו.

קנג. דיני בנין בית הכנסת

כ. יש מי שאומר : שספר תורה שהוחזק שהיה של אבותיו של ראובן - אין הציבור יכולים להחזיק בו.

כא. אין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט, לתשמיש קדושה.

הגה:

אסור לעשות מאתנן זונה או מחיר כלב (דברים כג, יט) דבר של מצוה, כגון בית הכנסת או ספר תורה. ודוקא מהאתנן עצמה, אבל אם נתנו לה מעות באתנן, מותר לקנות בהן דבר מצוה. ולא מקרי זונה אלא איסור ערוה, אבל אלו הפנויות הקדשות שמקדישות דבר, מותר לקבל מהן.

כב. אדם שהוא רגיל בשום מצוה, כגון גלילה, ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר, ואחר כך העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה - אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני היה סיפוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר - איבד זכותו. אבל אם כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון סיפק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו רוצה לזכות במצותו ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחילה - חוזר למצותו.

קנג. הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

א.ב. ויקם משה את המשכן ⁽¹⁾ (שמות מ.יח.)
ג.וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל ⁽²⁾ (דברים ד. מד.)
ואל תשכן באהליך עולה ⁽³⁾ (איוב יא. יד.)
ה. אך לא יעשה בית ה' ספות כסף, מזמרות, מזרקות, חצצרות, כל כלי זהב וכלי כסף מן הכסף המובא בית ה'. כי לעשי המלאכה יתנהו וחזקו בו את בית ה'. (מלכים ב.יב. יד. טו.)
וככלותם הביאו לפני המלך ויהודע את שאר הכסף ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת ⁽⁴⁾ (דברי הימים ב.כד. יד.)
י.ד. ואיש כי יקדיש את בתו קדש ⁽⁵⁾ (ויקרא כז. יד.)
יז. כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות **מקדשי לעולם** (יחזקאל לז. כח.)
כא. לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם ⁽⁶⁾ (דברים כג. יט.)
וכל פסיליה יכתו וכל אתנניה ישרפו באש וכל עצביה אשים שממה. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו ⁽⁶⁾ (מיכה א. ז.)

פרשנות על התנ"ך

- בהקמת המשכן (בפרק מ. בספר שמות) נאמרה רק לשון הקמה ("ויקם") ואין שמוש בלשון הורדה. "שבתחילה פורס היריעות ולא הורידן בהקמת העמודים והאדנים, אלא אחז את היריעות בידו עד שהקים כולן" (מסכת מנחות צט.א. רש"י בקטע "ויקם משה")
ראה מסכתות: ברכות כח.א. שבועות ירושלמי א: ב.ה. בכורים ירושלמי ג.ג. שבת כא. ב. יומא: בבלי יב.ב. כ.ב. ע.ג.א. ירושלמי ג.ח. מגילה: בבלי ט.ב. כ.א.ב. ירושלמי ד.יב. הוריות יב.ב. מנחות לט.א. צט.א. תמיד לא.ב.
- ספר תורה שחיסר אפילו אות אחת - פסול. (רמב"ם, הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה א.ב.) מגביהין אותו (את ספר התורה) ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו. שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר "וזאת התורה" (רמב"ם על דברים כז. כו. ראה מסכת סופרים יד.יד.)
- אסור להשהות ספר שאינו מוגה. (מסכת כתובות קו.א. רש"י בקטע "מגייה ספרים")
- כאן - שגבו והותירו כאן - שגבו ולא הותירו ('שגבו' - לצורך בדק הבית (בית המקדש) והותירו, שאין צריכין לכולו - עושין מן המותר כלי שרת. מסכת כתובות קו.ב. רש"י בקטע "שגבו")
- אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי (מסכת קדושין (משנה): בבלי כח.ב. ירושלמי א.ו.)
- פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי, ומצאתי אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו, אמר לי: כתוב בתורתכם: "לא תביא אתנן", מהו לעשות הימנו בית הכסא לכהן גדול? ולא אמרתי לו כלום. אמר לי: כך לימדני - "מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו" - ממקום הטנופת באו, למקום הטנופת ילכו.
(מסכת עבודה זרה יז.א. עיין תוספות בקטעים "ויעקב" "מהר")

קנג. הלכות בית הכנסת מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.** מגילה: בבלי כו.ב. כז. א. ירושלמי ג.א.
ב. מגילה: בבלי כה. ב. כו.א. (משנה) ירושלמי ג.א. (משנה)
ד. ה. מגילה כז. א. ערכין ו. א. תוספות בקטע "משבאת"
ז. מגילה: בבלי כו. א. תוספות בקטע "כיון" כז.ב. ירושלמי ג.א.
ח. מגילה ירושלמי ג.א. נדרים ירושלמי ט. ב.
ט. מגילה כו. א.ב. כז. ב. תוספות בקטע "אבל"
י. מגילה כז. א.
יא. מגילה כו. ב. תוספות בקטע "אוגורה" רש"י בקטע "מתנה"
יג. בבא בתרא ג.ב.
יד. מגילה כו. ב. נדרים כט.ב. קדושין: בבלי כח.ב. (משנה) ירושלמי א. ו. (משנה) ג.א.
בבא מציעא ו. א. בבא בתרא קלג. ב. עבודה זרה סג.א. ערכין ו.ב. תמורה כט.ב.
טז. עירובין עב.א. תוספות בקטע "ומודין".
יז. גיטין ס.ב.
יח.כ. מעשר שני: בבלי גיב. ירושלמי ג.ו.
יט. מעשר שני: בבלי ד: ייא. ירושלמי ד.ו.
כא. יבמות: בבלי נט.ב. סא:א. (משנה) תוספות בקטע "אין" סא.ב. רש"י בקטע "מופקרת"
עו.א. ירושלמי ו.ה. (משנה) ז.ה. יג.א. סנהדרין נא.א. עבודה זרה סב.ב. תוספות בקטע "אלא"
תמורה כט:א. ב. תוספות בקטע "גירסא" ל:א.ב. תוספות בקטע "מנא"
כב. בבא בתרא ס.א. יומא יג.א. תוספות בקטע "הלכה"

רמב"ם - הלכות

- א.** ב. תפילה יא. יד.
ד. תפילה יא. יז.
ה. תפילה יא. יח.
ז. תפילה יא. טז.
ט. תפילה יא. יז.
י. ספר תורה יב.
יא. תפילה יא. כ.
יג. מתנות עניים ח.יא.
יד. מכירה ט.א. מתנות עניים ח. ו.
יח. מעשר שני ח.ה.
יט. מעשר שני ו.ח.
כא. אסורי מזבח ד: ח. - יח. אסורי ביאה יח: א. - ו.

הלכות בית הכנסת

קנד. דיני תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת

(ובו ט"ו סעיפים)

א. רחבה של עיר - אף על פי שמתפללין בה בתעניות אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי. וכן בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי אין בהם שום קדושה.

הגה:

יש אומרים: דלא מקרי ארון קודש אלא אם הוא כמין ארגז, שאינו עשוי רק לכבוד התורה. אבל ארון הבנוי בחומה הנעשה לשמירה - לא מקרי תשמישי קדושה. וכל שכן אם הספרים מתקלקלים בו - דמוזתר ליטלן משם.

ב. השוכרים בית ומתפללין בו, אין לו דין בית הכנסת.

ג. תשמישי קדושה - כגון, תיק של ספרים ומזוזות, ורצועות תפילין, וארגז שנותנין בו ספר תורה או חומש, וכסא שנותנין עליו ספר תורה ווילון שתולין לפני ההיכל - יש בהן קדושה וצריך לגנון.

הגה:

ודוקא הדבר שמיניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים, או שנעשה לכבוד, כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים. אבל אותו מכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקרשים, לא מקרי תשמיש, דהוי תשמיש דתשמיש, וכל כיוצא בזה. אסור לכבס מטפחות של ספר תורה במי רגלים, מפני הכבוד.

ד. מטפחות ספר תורה שבלו - יכולים לעשות מהם תכריכים למת מצוה, וזו גניזתן.

ה. ספר תורה שבלה - מניחין אותו בכלי חרס וגונזין אותו בקבר תלמיד חכם, אפילו אינו אלא שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים.

באורים

א. באקראי - במקרה. הגה: דלא מקרי - שלא נקרא.

ג. תשמישי קדושה - כמפורט לעיל - נגנזים, גם שחדלו לשמש למצותם.

תשמישי מצוה - כגון, סוכה, לולב, שופר וציצית - נזרקים, לאחר שחדלו לשמש למצותם.

היכל, ארון קודש, תיבה - מקום בו מונחים ספרי התורה.

מי רגלים - שתן. (ישעיהו לו. יב. מסכת ברכות מ.א.)

ד. מת מצוה - אין מי שיקבור אותו.

קנד. הלכות בית הכנסת

ז. אין עושין מתיבה כסא לספר תורה, אבל מותר לעשות מתיבה גדולה קטנה. וכן מותר לעשות מכסא גדול כסא קטן, אבל אסור לעשות ממנו שרפרף לכסא. וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן, או לעשות ממנו כיס לספר תורה. אבל לעשות ממנו כיס לחומש - אסור.

הגה:

ופרוכת שאנחנו תולים לפני הארון אין לו קדושת ארון, רק קדושת בית הכנסת. וכן הכלונסאות שבו תולין הפרוכת. ומכל מקום אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בו הקריאה לחובת היום, שאינן קדושים כמו הם.

ז. הבימה - כגון בימה שהיו עושים למלך- אין בה קדושת ארון אלא קדושת בית הכנסת.

ח. הארון וכל מה שעושים לספר תורה - מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש אפילו דחול.

הגה:

ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון: מטפחת של ספרים ושלחן שבבית הכנסת ומעילים של ספר תורה. וכתבו הטעם: משום דכיון שנהגו כן ואי אפשר ליזזה, לב בית דין מתנה' עליהם מעיקרא, כדי שלא יבאו בני אדם לידי תקלה, ואף על גב דלא התנו כאילו התנו דמי.

ט. המתנדבים ספר תורה ומניחים מטפחות בבית הכנסת - מותר להשתמש בהן כל ספר וספר, שלדעת כן הוקדשו. אבל המניחים בביתם ואחר כך מקדישים - כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר - אסור להניחו בספר תורה אחר. ויש מתירים.

הגה:

וכן נוהגים עכשיו, משום לב בית דין מתנה' עליהם לנהוג כך.

באורים

ז. הבימה- מקום מוגבה באולם בית הכנסת, בו ממוקם שולחן שעליו קוראים בתורה.
ח. הגה: לב בית דין מתנה- יש לבית הדין סמכות להורות על שינוי יעד של כספים שהוקדשו למטרות מוגדרות בעבודת בית המקדש. כך גם לגבי תחומים אחרים בעבודת ה' מחוץ למקדש.
(מסכתות : כתובות קו. ב. שבועות יא. א. זבחים ו. ב. מנחות עמ. ב.)

קנד. הלכות בית הכנסת

י. הנוהגים להניח עטרות ספר תורה בראש הקורא, בסיום התורה - אין מוחין בידם, אבל המניחים אותם בראשי חתנים דעלמא, מוחין בידם.

יא. נרות של שעה שנתנום הגוים לעבודת אלילים, וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל - אסור להדליקם בבית הכנסת.

הגה:

אף על פי שמוזתרים להדיוט. ועיין לקמן יורה דעה סימן קל"ט בדינים אלו. מומר שנתן שעה או נר לבית הכנסת - אסור להדליקו.

יב. עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת- אם הוא מאוס אסור להדליקו בבית הכנסת.

יג. נר של בית הכנסת מותר לקרות לאורו.

יד. אין מדליקין נר של הדיוט מנר של בית הכנסת. ויש מי שאומר: דהני מילי בעוד שדולקין למצותן, אבל כשצריך לכבותן- מותר.

הגה:

מיהו לא נהגו ליזהר בכך, ומדליקין בהן נר שהוא לצורך גדול. ואפשר גם כן שדעת בית דין מתנה בכך, וכן בכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו והוא מהאי טעמא.

טו. בני כרך שקנו ספר תורה והתנו שאם יצא אחד מהכרך שהנשארים יתנו לו חלקו- והוקרו הספרים, אם יצא אחד מהם אין נותנין לו אלא מה שנתן בלבד.

באורים

יא. הגה: מומר- מי שהתנצר או התאסלם.

יז. דהני מילי - דבר זה. הגה: מיהו- אבל. מהאי טעמא - מסיבה זאת.

פתגם

י. "ינוחו לו ברכות על ראשו" (מסכתות ברכות לג.א. מגילה כה ב. עבודה זרה ס.ב.)

"ינוחו לך ברכות על ראשך" (מסכת שבת לא. א.)

הרחבה והעמקה

כלל - "תשמישי מצוה - נזרקין, תשמישי קדושה - נגנזין.

ואלו הן תשמישי מצוה: סוכה, לולב, שופר, ציצית. ואלו הן תשמישי קדושה: דלוסקמי (הכונה לארגו המיועד-לספר תורה) ספרים, תפילין ומוזות, ותיק של ספר תורה, ונרתיק של

תפילין ורצועותיהן". (מסכת מגילה נו. ב. רש"י בקמע "ותשמישי מצוה" תוספות בקמע "תשמישי קדושה")

קנד. הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

א.ב. ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים. ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת משה אשר צוה ה' את ישראל.

ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה. ⁽¹⁾ (נחמיה ח: א. ג.)

ג. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והרדו את פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת. (ארון הקודש). ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה ושמם בדיו. ⁽²⁾ (במדבר ד. ה. - ו.)

ויבאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים. ⁽³⁾ (מלכים א.ח. ו.)

י. וברכה לראש משביר. ⁽⁴⁾ (משלי יא.כו.)

יא. ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא. ⁽⁵⁾ (דברים ז.כו.)

פרשנות על התנ"ך

1. לאחר העליה מבבל, בראשות נחמיה, נערכת עצרת עם ברחובה של עיר שכללה תפילות וקריאה בתורה. במקום כזה נהגו להתפלל באירועים מיוחדים כמו בתעניות ובמעמדות. (ראה מקורות להלן)

2. "יכניסי כל כלי וכלי לנרתיקו המפורש לו". (רש"י על פסוק ה.)

"עור תחש מפני הגשם והאבק". (אבן עזרא על פסוק ו.)

במהלך נדודי בני ישראל במדבר. בעבור מעלת הארון כיסו אותו בסוגי כיסויים שונים. (רמב"ן על פסוק ו.)

3. תאור העלאת הארון בעת חנוכת בית המקדש הראשון ע"י שלמה המלך.

דביר הבית- קודש הקדשים.

4. פשט: משביר - מוכר תבואה. (ראה על יוסף בראשית מב ו.)

דרש: ברכה למשפיע חכמה לזולתו. (לפי 'מצודת דוד')

"כל המלמד תורה בעולם הזה - זוכה ומלמדה לעולם הבא". (מסכת סנהדרין צב.א.)

5. "לאסור בהנאה כל עניני עבודה זרה, היא ומשמייה ותקרובת שלה

והנויין(קשויים)". (רמב"ן על הפסוק)

"ולא תביא מה שמתועב לה". (רבי סעדיה גאון על הפסוק)

קנד. הלכות בית הכנסת מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.** מגילה: בבלי כה.ב. (משנה) רש"י בקטע "בני העיר" כו.א. ב. ירושלמי ג.א. (משנה וגמרא) תענית טו.א. (משנה) טז.א.
- ג.ד.ה.ו.** מגילה כו. ב. רש"י בקטע "ואפילו שונה הלכות" תוספות בקטעים "תשמישי" "מריש".
- ה.** מגילה כו.ב. רש"י בקטע "ואפילו שונה הלכות"
- ז.** מגילה: בבלי לב.א. רש"י בקטע "בימה" ירושלמי ג.א.
- ח.** מגילה ירושלמי ג.א.
- ט.** מגילה כז.א.
- יא.** עבודה זרה מז.א. רש"י בקטע "אשירה" תוספות בקטע "אשירה שביטלה" חולין ה.א. רש"י בקטע "אלא לאו" תוספות בקטע "מכם"
- יב.** בבא בתרא צז.ב. רש"י בקטע "אלא למעוטי שריחו רע"

רמב"ם - הלכות

- א.** תפילה יא.כא.
- ג.ד.ה.ו.ז.** ספר תורה יג. יד.
- יא.** ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות ג.ד.

קנה. לילך מבית הכנסת לבית המדרש (ובו ב' סעיפים)

א. אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד. וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה.

הגדה:

ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו. או יקבע לו מקום וללמוד מעט במה שיודע ויחשוב בענייניו, ויכניס בלבו יראת שמים.

ב. קודם שילך לבית המדרש יכול לאכול פת שחרית, אם הוא רגיל בו. וטוב שירגיל בו.

קנה. הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

ודברת במ שבבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך⁽¹⁾ (דברים ו.ז.ו).
לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה⁽²⁾ (יהושע א.ח.ח).
כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט (שמואל א. יד.ו).
ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון (תהילים פד.ח.)⁽³⁾

פרשנות על התנ"ך

1. 'ודברת במ':

-שלא יהא עיקר דבורך אלא במ. עשם עיקר ואל תעשם טפל (רש"י).
-עשה אותן קבע, ואל תעשם עראי (מסכת יומא יט.ב.).

2. דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים: כל העוסק בתורה - נכסיו מצליחין לו. כתוב בתורה: "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשו" (דברים כט.ח.) שנוי בנביאים: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק" ... (יהושע א.ח.ח) משולש בכתובים: "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" (תהילים א.ב.) (מסכת עבודה זרה יט.ב.)

3. היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה - זוכה ומקבל פני שכינה (מסכת ברכות סד.א. מועד קטן כט.א.)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות סד.א. פאה: בבלי א.א. (משנה) ירושלמי פאה א.א. (משנה) שבת לא.א.
מועד קטן כט.א. קדושין מ.ב. תוספות בקטע "אין" סנהדרין ז.א. תוספות בקטע "אלא"
אבות היד.

ב. סוכה כו.א. רש"י בקטע "כדטעים בר ב"י" בבא קמא צב.ב. בבא מציעא קז.ב.

רמב"ם - הלכות תלמוד תורה

א. א. ח. ט. כל פרק ג.

הלכות בית הכנסת

קנו. סדר משא ומתן
(ובו סעיף אחד)

א. אחר כך ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירונו על דעת קונו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע. וזה וזה יתקיים בידו. וישא ויתן באמונה. ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה, שבכל מקום שהזכרת השם מצויה- מיתה מצויה. ויזהר מלישבע אפילו באמת, שאלף עיירות היו לינאי המלך וכולם נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות אף על פי שהיו מקיימים אותם. ויזהר מלהשתתף עם בן נח עובד עבודת אלילים, שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום "לא ישמע על פיד" (שמות כג. יג.).

הגה:

ויש מקילין בעשיית שותפות עם הגוים בזמן הזה, משום שאין הגוים בזמן הזה נשבעים בעבודה זרה. ואף על גב דמזכירים העבודה זרה - מכל מקום כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשותפים שם שמים ודבר אחר, ולא מצינו שיש בזה משום: "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד) דהרי אין הגוים מוזהרים על השתוף. ולשאת ולתת עמהם בלא שותפות לכולי עלמא שרי בלא יום חגיגה. ועיין ביורה דעה הלכות עבודה זרה סימן קמ"ז.

קנו. הלכות בית הכנסת הרחבה והעמקה

עיסוק באומנות (מקצוע)

ובהרת בחיים (דברים ל. ים.) זו אומנות (קידושין ירושלמי א.ז.)

כל שאינו מלמד את בנו אומנות ... כאילו מלמדו ליסטות (קידושין בבלי כט.א.)

כיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו- ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות (רש"י)

פשוט נבלה בשוק וקח שכר, ואל תאמר: כהן אני ואדם גדול אני ומאוס

עלי הדבר (פסחים קיג. א.)

כל הנהנה מדברי תורה - נוטל חייו מן העולם. (אבות ד. ה. או ז.)

הנביאים לא נטלו ממשאבים ציבוריים

דבר ה' בפסוק					הנביא
פרשנות	פסוק	פרק	ספר	דבר ה' בפסוק	
1	טו	טז	במדבר	ויחר למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי	משה רבנו
2	ג	יב	שמואל א	הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו, את שור מי לקחתי? וחמור מי לקחתי?	שמואל
3	יד	ז	עמוס	ויען עמוס ויאמר אל אמציה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים	עמוס

פרשנות על התנ"ך

1. הפסוק מדברי משה רבנו בזמן מרד קורח ועדתו. "לא חמורו של אחד מהם טלתי. אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אות החמור משלהם, לא נטלתי אלא משלי". (רש"י על הפסוק בעקבות מדרש תנחומא)

2. מדבריו האחרונים של שמואל הנביא שדיבר לכל עם ישראל בעת חידוש המלוכה בגלגל.

'שור מי לקחתי? שור שהייתי מקריב עליהם לקרבנותיהם ומבקש רחמים עליהם. וכן למשוח עליהם מלך- משלי היה... ולא נטלתי משלהם".

מדרש תנחומא על פרשת קורח. במדבר רבא יח.י.)

"וחמור מי לקחתי? כשהייתי מחזר מעיר לעיר לשפוט אותם, על עסקי צרכיהם הייתי הולך והיה לי ליטול החמור משלהם". (רש"י על הפסוק)

3. "לא היתה זאת (הנבואה) מלאכתי. כי בוקר - הייתי הולך אחר בקרי וצאני... ואיני צריך ללחם שיתנו לי". בולס שקמים - מלקט שקמים למאכל בקר. (רד"ק על הפסוק)

אהוב את המלאכה (אבות א. י.)

ראה דעתו של הרמב"ם: אבות פרק ד. משנה ה. (או ז.) בקטע "ולא יעשה את התורה) קרדום לחפור בו". בהלכות תלמוד תורה ג.י. - והשגתו של מרן מחבר השלחן ערוך בפרושו 'כסף משנה' על הרמב"ם.

קנו. הלכות בית הכנסת הרחבה והעמקה

מלאכתם של חכמים

מקור			מלאכתו	החכם, רבי
עמוד	דף	מסכת		
ב	לה	יומא	מלאכות שונות	הלל הזקן
א	קה	כתובות	חקלאי	הונא
א	קלב	בבא בתרא	אופה	יהודה הנחתום
א	כח	ברכות	עושה פחמים	יהושע
א	קד	יבמות	סנדלר	יוחנן
ב	כה	שבת	נפח	יצחק
א	קה	כתובות	טועם יינות	קרנא

שתוף באמונת ה'

"אנכי ה' אלהיך" "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כ. ב. ג.) "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו.ד.) מצות עשה- להאמין במציאות ה' ושהוא אחד. מצות לא תעשה - איסור האמונה באל אחר. ונכלל בכך איסור שיתוף - "אמר רבי שמעון בן יוחאי: כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר: "בלתי לה' לבדו" (שמות כב. יט.) (סנהדרין סג. א.), היינו כל המעלה על דעתו שיש עוד אלוה זולתי ה' - אף אם הוא מאמין גם בה' - כופר בעיקר. ויש הסובר שלדעת רבי שמעון 'המשתף' גרוע מהכופר בעיקר (יד רמ"ה).

מסר הנבואה: האמונה בה' היא תוכן חיי כל יהודי ויהודיה:
"וצדיק באמונתו יחיה". (חבקוק ב. ד.)

מסר ההלכה:

" יסוד היסודות ועמוד החכמה לידע שיש שם מצוי ראשון... הוא אלוהי העולם אדון כל הארץ... וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה... וכופר בעיקר, שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו. (רמב"ם, יד החזקה, הלכות יסודי התורה, פרק א. הלכות א. ה. ו.)

"שלא לעלות במחשבה שיש שום אלוה זולתי ה'... אסרה התורה הקיום ודשייתוף אף על פי שלא עבד" (רבי משה מקוצי, ספר מצות גדול לא תעשה א.)

מקורות נוספים: מסכת סוכה מה.ב. ירושלמי, מסכת ברכות פרק א. הלכה ה. ספרי: עקב מג. ושופטים קמח. רמב"ם: יד החזקה - הלכות יסודי התורה, פרק א. והלכות עבודת כוכבים פרק ב. הלכה א. ספר הפלאה הלכות שבועות פרק י"א הלכה ב. ספר המצות - מצות עשה א. ולא תעשה א. ספר החינוך- מצות כה, כו.

קנו. הלכות בית הכנסת מקורות

תנ"ך

- ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ⁽¹⁾ (שמות כ. ט. דברים ה. יג.)
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ⁽²⁾ (תהילים קכח. ב.)
יד חרוצים תמשול ורמיה תהיה למס ⁽³⁾ (משלי יב. כד.)
גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית ⁽⁴⁾ (משלי יח. ט.)
תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות ⁽⁵⁾ (משלי כא. כה.)
מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם ⁽⁶⁾ (ויקרא יט. לו.)
ולא תונו איש את עמיתו ויראתך מאלהיך ⁽⁷⁾ (ויקרא כה. יז.)
שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו ⁽⁸⁾ (תהילים יב. ג.)
מסלת ישרים סור מרע שמר נפשו נצר דרכו ⁽⁹⁾ (משלי טז. יז.)
לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ⁽¹⁰⁾ (שמות כ. ז. דברים ה. יא.)
ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך ⁽¹¹⁾ (שמות כג. יג.)
נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה ⁽¹²⁾ (תהילים כד. ד.)
שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית ⁽¹³⁾
(צפניה ג. יג.)

קנו. הלכות בית הכנסת מקורות

פרשנות על התנ"ך

1. גדולה היא מלאכה, שכשם שנצטוו ישראל על השבת כך נצטוו על המלאכה, שנאמר: ששת ימים תעבוד ועשית. (אבות דרבי נתן פרק כא.נוסחה ב.)
שיהא אדם אוהב את המלאכה ... שכשם שהתורה ניתנה בברית כך המלאכה ניתנה בברית שנאמר: ששת ימים תעבוד ועשית
הקדוש ברוך הוא לא השרה שכינתו על ישראל שעשו מלאכה, שנאמר: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה.ח.)
(אבות דרבי נתן פרק יא.נוסחה א.)
2. גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים... 'אשריך' בעולם הזה 'וטוב לך' בעולם הבא. (מסכת ברכות ח.א.)
שיחיה ממלאכתו ולא יהנה מאחרים כל זמן שיוכל ליגע עצמו במלאכה (רד"ק)
3. מי שהוא זריז במעשיו להרויח במעשה ידיו, סופו תרום קרנו ... אבל המרויח ברמיה ... וירד מטה מטה (מצודת דוד) .
4. שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק! ... שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב. (בבא מציעא מט.א.) בשעה שהוא אומר הדיבור, לא יהא בדעתו לשנות. (רש"י)
5. כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינו הוגנת לו, לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה? לכך נאמר: "ויראת מאלהיך", היודע מחשבות הוא יודע. (רש"י)
6. 'בלב ולב' - כאילו הלשון מדבר בשליחות לב האחד והלב השני בל עמו (מצודת דוד)
7. 'מסילת ישרים' - מספרי היסוד באמונה ובמוסר. חובר ע"י רבי משה חיים לוצטו (חי 1707 - 1747).
8. שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" (מסכת שבועות לט.א.)
9. 'לא תזכירו' - ללמדך ששקולה עבודה זרה כנגד כל המצות כולן, והנזהר בה כשומר את כולן. 'לא ישמע' - מן הגוי. 'על פיך' - שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בעבודה זרה שלו נמצאת שאתה גורם שיזכר על ידך (רש"י) .
10. 'נקי כפים' - במעשים, 'ובר לבב' במחשבותיו ודעותיו. 'אשר לא נשא לשוא נפשי' - כי באמת נתן ה' אל האדם הכנות אל השלימות והאושר. (מלב"ם)
11. המקבל שדה מחברו לזרעה שעורים - לא יזרענה חיטים, חיטים - לא יזרענה שעורים שכתוב "שארית ישראל" וכ' (בבא מציעא קו.ב. משנה)
12. ומה היא השבועה שמשביעין אותו? (בזמן לידתו של אדם) - תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע. (מסכת גיזה לב.ב.)

תלמוד - בבלי וירושלמי

ברכות לה.ב. שבת לא.א. תוספות בקטע "אמונת" מגילה כח.א. תוספות בקטע "תיתי לי" קדושין: בבלי פב.א. (משנה וגמרא) פב.ב. ירושלמי ד.יא. (משנה וגמרא) נדרים ז.ב. תוספות בקטע "שכל מקום" סנהדרין סג. א. ב. תוספות בקטע "אסור לאדם" עבודה זרה כב.א. אבות ב.ב. (משנה) בכורות ב. א.ב. תוספות בקטעים "אסור" ו- "שמא" ט.ב. תמורה ד.א.

רמב"ם - הלכות

דעות א. ג. ה. ב.ג. תלמוד תורה ג.י. שבועות יב.ט. שותפין ה. י.

קנו. הלכות בית הכנסת

חכם מישראל

הר"ם מרוטנבורג - רבי מאיר בן ברוך מהעיר רוטנבורג שבאשכנז (חי 1215 - 1293). מבעלי ה'תוספות' (פרוש לתלמוד). חיבר 'תוספות' ל18- מסכתות. מגדולי הפוסקים. מנהיג רוחני ומשורר.

אישיות ממלכתית

המלך ינאי אלכסנדר - מגדולי מלכי החשמונאים (מלך בשנים 103 - 76 לפני ספירת העמים), שניהן גם ככהן גדול. ערך מלחמות רבות והביא את מלכות בית חשמונאי לשיא התפשטותה ועצמתה המדינית. היה צדוקי שהתנגש בהתמדה עם הפרושים ועם נשיא הסנהדרין גיסו שמעון בן שטח, אחי אשתו שלומציון. רדף אחרי חכמי ישראל והרג רבים מהם. אחרים נמלטו לארצות שכנות. עקב סרובו לנהוג בעבודת המקדש לפי ההלכה פרצה מלחמת אזרחים בה הפעיל לגיון זרים ושפך דם רב גם במקדש. לפני מותו ציוה לאסור שבעים מחכמי ישראל ולהוציאם להורג ביום מותו. אשתו המלכה הצילה אותם. "ואותו יום שמח (ינאי) עשאוהו יום טוב". לאשתו ציוה: "אל תתיראי מן הפרושין, ולא ממי שאינן פרושין, אלא מן הצבועין שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשי זמרי, ומבקשין שכר כפנחס" ויעץ לה לקבל את מרות הפרושים, ואכן כך עשתה בכל ימי מלכותה (76 - 67 לפני ספירת העמים) שהיו ימי שקט ושלום.

עיין מסכתות - ברכות: כט.א. מד.א. מח.א. סוטה כב. ב. , מז. א. קידושין סו. א. סנהדרין יט.א. ירושלמי: מסכתות - ברכות פרק ז. הלכה ב. נזיר פרק ה. הלכה ג. מגילת תענית פרקים - יא, שבט ופרק יב, אדר.

ללא שכל כוונותיו יהיו לשם שמים

(ובו סעיף אחד)

א. אם אי אפשר לו ללמוד בלא שינת הצהרים - יישן.

הגה:

וכשניעור משנתו אין צריך לברך "אלהי נשמה" ויש אומרים שיקרא קודם שישין "יהי נועם".

ובלבד שלא יאריך בה, שאסור לישן ביום יותר משינת הסוס, שהוא שיתין נשמי. ואף בזה המעט לא תהא כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת השם יתברך. וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג.ג.). ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים. שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך - יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו. שאפילו היה צמא ורעב-אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל וישתה כדי חיותו כדי לעבוד את בוראו. וכן אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים - אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משובח, אלא אם כן עשה לשם שמים. וכן בשכיבה - אין צריך לומר שבזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו - אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו - אם עשה להנאת גופו אינו משובח, אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות, שלא תיטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה. וכן בתשמיש - אפילו בעונה האמורה בתורה - אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו הרי זה מגונה. ואפילו אם נתכוון כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו מקומו - אינו משובח. אלא יתכוין שיהיו לו בנים לעבודת בוראו, או שנתכוין לקיים מצות עונה כאדם הפורע חובו. וכן בשיחה - אפילו לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. כללו של דבר: חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו. וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך - יעשהו, ואם לאו - לא יעשהו. ומי שנוהג כן עובד את בוראו תמיד.

באורים

שינת הסוס, שיתין נשמי ששים נשימות. "רבו בו הדעות בשעור זה. יש אומרים שלוש שעות... ויש אומרים יותר מחצי שעה... ויש אומרים... מעט יותר משלוש דקות" ('באור הלכה' מאת מחבר ה'משנה ברורה' ראה לעיל סימן ד. סעיף עז.). אחת האפשרויות - כמרחק הליכה בין שני ישובים בבבל (מפומפדיתא לבי כובי) ורש"י קבע שהמרחק היה 6 פרסאות. (עיין מסכת סוכה כו. ב.).

תשמיש - חיי אישות וזאת מצות עונה - "שארה כסותה וענתה לא יגרע" (שמות כא. י.).

ללא שכל כוונותיו יהיו לשם שמים

הרחבה והעמקה

כוונה-השורש 'כון', ממנו נגזרו מגוון רב של משמעויות, מושגים ומטבעות לשון לדוגמא: אמיתי, בר קיימא, המיה למקום או לצד מסוים, התרכזות, מאמץ להבין כראוי, מגמה לעשייה, משמעות, מחשבה תחילה וריכוז מחשבתי מתמשך, נתינת דעת לנושא נתון, רצון לעשייה מסוימת, תשומת לב.

המלה כוונה אינה נזכרת בתנ"ך, אך רב השימוש במשמעויות הרבות של המושג. המלה מופיעה לראשונה במשנה - "שיכוונו לבם לאביהם שבשמים" (ברכות פרק ה משנה א). בתלמוד, בשלחן ערוך ובסידורי התפילה - מרובה השימוש במלה הארמית 'כוין', המופיעה בתנ"ך (דניאל ג. יא.) ופרושה המילולי - חלונות.

הכוונה הינה בעיקרה תהליך פנים נפשי מורכב ביותר. רכיביה העיקריים הינם: הבנה, הפנמת חוויות ולפעמים אף חיזונו, רגשות התעלות אמונית והעיקר והקשה מכל - תחושת עמידה מתמדת מול הכל יכול תוך הרגשת אפסות מוחלטת של האדם מול הבורא. הכוונה בקיום מצוות מכוונת את האדם בישראל לאחדות כוללת של מרכיבי האדם: נפש, רוח, נשמה (נר"ן) וגוף. שילוב התחום הנפשי והתחום הגופני גם בעבודת ה' וגם בכל תפקוד אנושי. שיהא הכל מיועד לעשות נחת רוח ליוצרינו בקיום הצו לעבדו "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". ועל כך יאמר:

כוון!! כדי שתזכה לנווט את חיך לכוון הנכון! כוונה משמעה כוון בחיים!

מרכיב הכוונה בתפילה הוא כה יסודי ומרכזי עד שנקבע כי 'תפילה בלי כוונה היא כגוף בלי נשמה'. שניהם, תפילה וכוונה, מעוגנים במעמקי הנפש כדי להביא את האדם להתמדה אינסופית במאמץ להתעלות בקדושה והתקרבות למטרה - "ואני קרבת אלוהים לי טוב". (תהילים ג. כ"ח.) המרכיב הגופני בתפילה - מלמול שפתיים ונענועי גוף - הינו שולי. תפילה בכוונה משמעה צרוף של שני מאפייני היסוד של צלם אלוקים שבאדם - קדושת הדיבור ושגב המחשבה - בעבודת ה' המכונה 'עבודה שבלב'. הלב שהינו סמל לאנושיות חוויות, רגשות ותחושות. תפילה בכוונה הינה המענה לאדם המחפש משמעות לחיים, מעבר לשגרת הפעילות היומיומית השוחקת ועושקת את ה'אני' שלו, את גופו את נפשו.

כה העיד על עצמו חכם מישראל:

"בשעת פטירתו של רבי (יהודה הנשיא, עורך המשנה, שהושלמה בשנת 200) זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר: רבנו של עולם! גלוי וידוע לפניך שייגנתי בעשר אצבעותי בתורה, ולא נהנתי אפילו באצבע קמנה". (מסכת כתובות קד. א.)

כה כתבו חכמי מחשבת ישראל:

"שיפנה את ליבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה"

(רמב"ם, יד החזקה, הלכות תפילה, פרק ד. מז.)

"המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשיות, שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת - מהור".

(רמב"ם, יד החזקה, סיום ספר טהרה.)

דלא.שכל כוונותיו יהיו לשם שמים

הרחבה והעמקה

"חובות האיברים לא יהיו לנו בשלימות כי אם ברצות ליבנו את עשייתם, ובחפץ נפשינו...לפי שלא תתכן להם עשייה ושלימות ללא חפץ נפשותינו לכך... שציר המעשה ועמודו בנוי על כוונת הלב והמצפון... חובות האיברים מספרן מוגבל כחרי"ג מצוות, אבל חובות הלבבות הרי רבים מאד אין-סוף."

(רבינו בחיי אבן פקודה - יליד ספרד 1080 - בספרו 'תורת חובת הלבבות' בהקדמה).

"... בכוונת המצוות המעשיות שהאדם מתכוין בעשייתן, כדי לדבקה בו יתברך ע"י קיום רצונו שהוא ורצונו אחד. וכן בכוונת התפילה וקריאת שמע וברכותיה ושאר ברכות שבכוונתו בהן מדבק מחשבתו ושכלו בו יתברך... והארת רצון העליון הזה, המאירה ומלובשת בכוונה זו, היא גדולה לאין קץ למעלה מעלה מהארת רצון העליון המאירה ומלובשת בקיום המצוות עצמן במעשה ובדיבור בלי כוונה"

(רבי שניאור זלמן מליאדי (1745-1813) 'ליקוטי אמרים' - "תניא" חלק א פרק לח).

"המוח הוא משכן החכמה והלב משכן הבינה. ואם אלו יתקדשו אז כל האברים נגררים אחריהם, ובפרט הפה ששם הדיבור, שהוא נגרר אחר איברים של המחשבה ושל הכוונה שהם המוח והלב... ידוע דהמחשבה במוח והכוונה בלב, אך המשכיל יבין כי שניהן ענין אחד הן... כיוון שנתקדש הלב בכוונה קדושה ממילא מתקדש המוח במחשבה קדושה, אך ההתחלה היא מן הלב" (רבי יוסף חיים "בן איש חי" - פרשת בא).

"אם **כוונת** את ליבך בתפילה, תהא מבושר שנשמעה תפילתך: 'תכין לבם תקשיב

אזניך". (הפסוק מתהילים י. ז.) (ברכות ירושלמי ה. ה.)

"אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר: קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך

וקוה אל ה' ". (הפסוק מתהילים מז. ד.) (ברכות לב. ב.)

גדול הנביאים לא תבע בתפילתו אלא **"ואתחנן"**

ללא שכל כוונותיו יהיו לשם שמים מקורות

תנ"ך

בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך ⁽¹⁾ (משלי ג. ו.)
קשרם על אצבעתיך כתבם על לוח לבך ⁽²⁾ (משלי ז. ג.)
כל פעל ה' למענהו ⁽³⁾ (משלי טז. ד.)
ברוך אדני יום יום יעמס לנו ⁽⁴⁾ (תהילים סח. כ.)

פרשנות על התנ"ך

- פ.שט: "תן דעתך לחשוב לעשות מעשיך למען יבוא בדבר תועלת לקיים דבר ה'".
(מצודת דוד')
דרש: "פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה" (ברכות סג. א.)
- דרש: "לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו". (דברים ל. כ.) שלא יאמר אדם: אקרא (בתורה) שיקראוני חכם, אשנה (משנה) שיקראוני רבי, אשנן שאהיה זקן (תואר לחכם בתורה) ואשב בישיבה. אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא, שנאמר: 'קשרם על אצבעותיך'...עשה דברים לשם פעלם (לשמים) ודבר בהם לשמים. אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קורדום להיות עודר בו". (מסכת נדרים סב. א.)
"כתבם - שיהיו בצירוף תמיד". (רלב"ג על הפסוק)
- פ.שט: "הכל עשה בשביל קילוסו.. להעיד עליו, כלומר פעלו מעיד עליו, על גבורותיו". (רש"י על הפסוק)
דרש: "רוחץ אדם פניו ורגליו בכל יום בשביל קונו". (לכבוד ה') (מסכת שבת נב. ב.)
- "יתן לנו ישועה רבה". (רש"י על הפסוק)
"הלל הזקן... שכל מעשיו לשם שמים". (מסכת ביצה טז. א.)

תלמוד בבלי

ברכות סג. א. שבת נב. סוכה כו. ב. רש"י בקטעים "כרב" "ורבי כדוד" ביצה טז. א. רש"י בקטע "לשם שמים" נדרים סב. א. ר"ן בקטע "קשרם על אצבעותיך" שבועות יח. ב. אבות בי. ב. ד. ה. אבות דרבי נתן יז. ז. דרך ארץ זוטא פרק ב.

רמב"ם - הלכות

דעות ג. ב. ג. ג. ד. ה. תלמוד תורה ג. י. תשובה י. ד.